

Elżbieta Michow*Akademia Świętokrzyska im. Jana Kochanowskiego w Kielcach**Instytut Filologii Polskiej**ul. Leśna 16, 25-509 Kielce, Polska**Tel.: (48-41) 349 71 20**E-mail: elamich@o2.pl***ETYMOLOGIA LUDOWA W ŚWIĘTOKRZYSKICH TOPONIMACH**

W artykule przedstawiono kilkanaście świętokrzyskich toponimów, na losy których wpłynęła etymologia ludowa. W pierwszej wyróżnionej grupie znalazły się nazwy miejscowe, które w wyniku procesów etymologii ludowej zmieniły na zawsze kształt graficzny i fonetyczny. Są to w większości nazwy świętokrzyskich wsi, ale też i kilka większych miast. Główną przyczyną zmiany brzmienia i pisowni było zerwanie łączności z podstawą nazwy (najczęściej wychodzącymi z użycia staropolskimi nazwami osobowymi: Czatosz, Pacon, Pasturz, Żęda itd.), co sprzyjało licznym na przestrzeni wieków fałszywym asocjacjaom dźwiękowym i wtórnym skojarzeniom z wyrazem powszechnie znanym (np. rzeczownikiem, przymiotnikiem, liczebnikiem, czasownikiem). Czasami procesy etymologii ludowej są powiązane dodatkowo ze zjawiskami gwarowymi: mazurzeniem, uproszczeniami grup spółgłoskowych, wymianami głosek itd. W grupie drugiej umieszczono nazwy miejscowe bez zmiany kształtu graficznego i fonetycznego, ale tak nieczytelne etymologicznie dla mieszkańców regionu, że wyjaśnienie ich intrygującego brzmienia przybrało kształt literacki (świętokrzyskich legend, bajek i przypowieści ludowych).

SŁOWA KLUCZE: *językoznawstwo, onomastyka, toponimy, etymologia naukowa, etymologia ludowa.*

Wiele nazw miejscowych na przestrzeni wieków swojego istnienia przejawiać może różnorodne wahania brzmienia. Problem przekształcania toponimów często pojawia się w pracach onomastycznych, a do głównych przyczyn zmian zalicza się zwykle np. wtórne skojarzenia ze znanymi apelatywami, liczne naturalne bądź przypadkowe zmiany fonetyczne i słowotwórcze oraz wpływy etymologii ludowej. Zwłaszcza w przypadku świętokrzyskich nazw miejscowych nie sposób nie zauważyć licznych procesów ludowego (naiwnego) etymologizowania. Nieznane są dotychczas statystyki ujawniające, ile toponimów poddało się omawianemu procesowi, poświadczonemu przy tym nie tylko przez legendy, lecz wszelkie regionalne materiały źródłowe: etnolingwistyczne, gwarowe, geogra-

ficzne, historyczne itd. D. Kopertowska podaje, iż na 144 toponimy, wynotowane z podań ludu świętokrzyskiego, etymologia ludowa odnosi się do 46 i jest oparta na dość prostych skojarzeniach zastosowanych, aby „nazwa stała się czytelna, «mówiąca»”. Fabularyzowane interpretacje nazw miejscowych należą w świętokrzyskiej twórczości podaniowej do bardziej interesujących przede wszystkim z racji swej specyfiki w zakresie tworzenia fabuły: „Podstawą jest tu podporządkowanie akcji, jej uczestników, jak również samych wydarzeń z góry założonemu celowi, takiej mianowicie konstrukcji, która prowadziła do objaśnienia zaszyfrowanej w nazwie informacji” (Kopertowska 1993, s. 274 oraz 277). Taka etymologia ludowa jest świadectwem mądrości regionalnych twórców, daje wgląd w

ich sferę wyobraźniową i specyficzną logikę skojarzeń.

Wśród świętokrzyskich toponimów można wyróżnić dwie podstawowe grupy nazw, które na skutek etymologii ludowej na przestrzeni dziejów:

a) zmieniły kształt graficzny i fonetyczny; b) nie zmieniły kształtu graficznego i fonetycznego¹.

A. Toponimy, które zmieniły kształt graficzny i fonetyczny na skutek procesów etymologii ludowej:

Niezwykle ciekawą i liczną grupą są toponimy z województwa świętokrzyskiego, które na przestrzeni wieków uległy fałszywym asocjacji dźwiękowym i na skutek tego zmieniły na zawsze swoją postać. Są to w większości nazwy wsi, ale też i kilku większych miast. Główną przyczyną zmiany brzmienia było zerwanie łączności z podstawą nazwy i wtórne skojarzenie z jakimś, będącym w powszechnym użyciu, znanym wyrazem. Czasami procesy etymologii ludowej są powiązane ze zjawiskami gwarowymi: mazurzeniem, np. *Pacanów*; uproszczeniami grup spółgłoskowych: *żdź* > *dź* w *Udziców*; wymianą *m' in'*: *Śniadka*, wcześniej *Śmiatka*; zanikiem śródgłosowego *-y*, por. *Szwarszowice*, obecnie *Szwarszowice* itd. W funkcji skojarzonego apelatywu mogą wystąpić:

1) rzeczowniki:

Czartoszy (skojarzone z *czart*) – nazwa wsi, udokumentowane zapisy: *Czathoszy* (1508), *Czatoschewy*, *Czatoschowy* (1520) dowodzą, że to nazwa dzierżawcza, z sufiksem *-owy*, powstała od nazwy osobowej **Czatosz* (< *Milozat*). Jednak etymologia ludowa wprowadziła wtórne skojarzenie z apelatywem *czart*, co wpłynęło na zmianę

nazwy z *Czatoszy* na *Czartoszy* na przełomie XVI i XVII wieku;

Pacanów (*pacan*) – nazwa dzierżawcza z sufiksem *-ów*, od nazwy osobowej *Pacon*, *Pacan* lub *Paczon* względnie *Paczan*, powstałej od podstawy psł. **pakú* 'silny, zdrow'. Podstawa ta oraz jej oboczności *pace-*, *pače-* 'silniej, lepiej', stały się podstawą wielu złożonych nazw osobowych, np. polskiego *Pakostaw*, czeskiego *Pačeslav*, skróconych bezprzyrostkowych i przyrostkowych nazwisk: *Pacz*, *Paczon*, *Paczan*. Nazwę wsi jeszcze w XIV wieku zapisywano *Paczonów* (co można odczytywać jako *Paczonów* lub *Paconów*). Na skutek etymologii ludowej od około XV wieku występuje także brzmienie *Pacanów*, powstałe przez adideację do apelatywu *pacan* 'głupi' i ostatecznie przyjęte w nazewnictwie oficjalnym;

Panistawice (*pan*) – nazwa wsi, patronimiczna z sufiksem *-ice*, od staropolskiej nazwy osobowej *Chwalistaw* (wymawianej w gwarach małopolskich jako *Falistaw*, z wymianą grupy *chw* > *f*), zapisana już w XIV wieku jako *Falistawice*, a następnie – na skutek dysymilacji *l* oraz *ł* – w XIX wieku zmieniona na *Fanistawice*. Na tym etapie rozwojowym pojawiła się etymologia ludowa: w wyniku wtórnego skojarzenia z apelatywem *pan*, zaczęto używać w okolicznej gwarze formy *Panistawice*, nie przyjętej jednak w nazewnictwie urzędowym (tu nadal *Fanistawice*);

Pasturka (*pasturka* 'pasterka') – nazwa wsi, pierwotnie dzierżawcza z sufiksem *-ów*, od podstawy osobowej **Pastur(z)*, por. nazwiska *Pasturzewic*, *Pasturczyk*, popularne w XV wieku. Udokumentowana już w 1176 roku w zapisie *Pasturov* (*Pasturów*) i w tym kształcie istniejąca do XIII wieku. Zapis z 1791 roku podaje już

¹ Przykłady pochodzą ze słowników onomastycznych: (Kopertowska 1984; Kamińska 1964-1965; Rospond 1988; Rymut 1987).

nazwę *Pasturka*, będącą skutkiem wtórnego skojarzenia z apelatywem gwar. *pasturka* 'pastierka';

Rzędowice (rząd) – nazwa wsi, patronimiczna, z sufiksem *-owice*, utworzona od podstawy osobowej stpol. *Żęda*. Pierwotne brzmienie *Żędowice*, poświadczone zapisem *de Zandowicz* w 1364 roku. Etymologia ludowa, oparta na wtórnym skojarzeniu z apelatywem *rząd* wywołuje zmianę pisowni w XVIII wieku na *Rzędowice*;

Suchedniów (suchedni lub dzień, dni) – nazwa miasta, dzierżawcza z sufiksem *-ów*, do XIV wieku brzmiała *Suchynia* (od nazwiska dawnego właściciela kuźnicy Stanisława Suchyni). Dokument z 1578 roku podaje zapis: *minera Stanislai Suchinia*, czyli kuźnica Stanisława Suchyni. Z biegiem czasu związek między nazwą kuźnicy a nazwiskiem pierwotnego właściciela został zerwany, co wywołało procesy etymologii ludowej. Od XVIII wieku pojawia się brzmienie (*Kuźnica*) *Sucheniów*, a następnie w XIX wieku *Suchedniów*, na skutek wtórnego skojarzenia z używanym wtedy terminem *suchedni* 'ustalone świadczenia cechu rzemieślniczego (tu: braci kuźniczej) na rzecz kościoła połączone z uczestnictwem w określone dni w mszy i stałych ceremoniach religijnych' (D. Kopertowska) lub przez skojarzenie do formy przypadku zależnego apelatywu *dzień*, co było możliwe właśnie na etapie brzmienia *Sucheniów* (S. Rospond);

Szwarszowice (swar) – nazwa wsi ze znaczeniem patronimicznym i sufiksem *-owice*, od staropolskiej nazwy osobowej **Swarzysz*. Zapisy *Swarzissouicze* (1413) oraz *Szwarszowicze* (1578) dowodzą pierwotnego brzmienia *S(z)warzyszowice*, którego używano do XVI wieku. Następnie zanik nieakcentowanego *-y-* doprowadził do wtórnych skojarzeń z apelatywem *swar*, co skutkowało w końcu XIX wieku zmianą nazwy w dokumentach na *Szwarszowice*;

Śladków (śląd) – obecnie w nazwie dwóch wsi: *Śladków Duży* i *Śladków Mały*, toponim dzierżawczy z sufiksem *-ów*, od gwarowej nazwy osobowej **Ślodek* z pochylonym *a* (od *Śladek*). Pierwotny *Ślodków* potwierdzony jest zapisami w dokumentach z XV i XVI wieku: *Slothkow* (1470-80), *Slyodkow*, *Slodkow* (1579). Zmiana brzmienia toponimu na *Śladków* nastąpiła pod wpływem skojarzenia z apelatywem *śląd*;

Śnieżkowice (śnieg) – nazwa wsi, toponim patronimiczny z sufiksem *-owice*, pierwotnie do XIV wieku znany w brzmieniu *Świeszkowice* (zapisy: *de Swescouicz* z 1333 roku, *Swanszkowicze* z 1396 roku), gdyż wywodził się od podstawy osobowej *Świeszek* lub *Świeszko*. W procesie etymologii ludowej wystąpiło wtórne skojarzenie z apelatywem *śnieg*. Od 1882 roku istnieje już forma *Śnieżkowice*;

Ucisków (ucisk) – nazwa wsi, sufiks *-ów* wskazuje na dzierżawczość, pierwotnie *Ucieszków* (zapisy do XVI wieku: *Uczyeszkwow*), gdyż od nazwy osobowej **Ucieszek*, *Uciech*. Gwarowe pochylenie artykulacji samogłoski *e* w *i*, a także mazurzenie *ś* > *s* umożliwiły w procesie etymologii ludowej wtórne skojarzenia z apelatywem *ucisk*. Nowa forma: *Ucisków*, potwierdzona jest po raz pierwszy w dokumencie z 1892 roku;

Udziców (udo) – nazwa wsi, toponim dzierżawczy z sufiksem *-ów*, pierwotnie brzmiały: *Uźdźców* (zapisy z XV wieku – *Uzdźczow*), co od nazwy osobowej **Uźdźic*, *Uzdek*. Uproszczenie grupy spółgłoskowej *źdź* > *dź* przyspieszyło procesy etymologii ludowej polegające na wtórnym skojarzeniu z apelatywem *udo*. Nowe brzmienie zapisano już w 1578 roku jako *Udziczow*;

Warzyn (war) – nazwa 2 wsi: *Warzyn Pierwszy* i *Warzyn Drugi*, toponim dzierżawczy z męskim sufiksem *-in*, pochodzący od nazwy osobowej **Ważel* lub *Ważła*, pierwotnie brzmiały: *Ważlino*,

co zmieniono w XVII wieku na *Wązyn*. Natomiast zapis z 1765 roku potwierdza kolejną zmianę nazwy – na *Wąrzyn*, co nastąpiło w wyniku zerwania łączności znaczeniowej z nieużywaną już staropolską nazwą osobową **Wązeł* oraz przez wtórne skojarzenie z apelatywem *war* ‘wrzątek’, *warzyć* ‘gotować’;

2) liczebniki (i rzeczowniki):

Pińczów (*pięć, piędź, pieniek*) – nazwa miasta, toponim dzierżawczy z sufiksem *-ów*, którego podstawą była nazwa osobowa *Piędzic, Piędzik* (antroponim wywodzący się od apelatywu *piędź*). Zapisy: *Pandziczow* (1405), *Pyadzyczow* (1424), *Pyadzyczow* (1470-80) dowodzą brzmienia *Piędziców*, używanego do końca XV wieku. Zerwanie więzi z zamarłą i niejasną z czasem podstawą imienną nazwy wywołało w XVI wieku zmianę nazwy z *Piędziców* na *Pińczów*. Wystąpiły wtórne skojarzenia z podobnie wymawianymi w gwarach apelatywami: *piędź*, por. *piędź ziemi* (gwar. *p'ieńć*), *pieniek* (gwar. *p'ienieć*) lub liczebnikiem *pięć* (gwar. *p'ięć*). Ponadto nowa forma zawiera *-cz*, co stanowi przejaw hiperpoprawności na tle ucieczki przed mazurzeniem. Znane od XVIII wieku lokalne podania tłumaczą tajemnicę nazwy głosząc, że miasto zwało się najpierw *Pięćsów*, gdyż zostało założone w pięknej okolicy, gdzie nocny odpoczynek rycerskiej drużyny (może księcia Kazimierza Sprawiedliwego) zakłóciły hałasujące, pokrzykujące w konarach drzew, sowy. W innej wersji pobożny pustelnik, doprowadzony w to miejsce przez pięć sów, buduje małą drewnianą kapliczkę, z czasem gromadzą się tutaj wierni, którzy miejsce zwą *Pińczów*, potem *Pińczów*;

3) przymiotniki:

Śniadka (*śniady*) – nazwa wsi, toponim dzierżawczy z sufiksem *-ka*, może od nazwy osobowej *Śniat* (istnieje także wersja topogra-

ficzna: od apelatywu *śniat* ‘pień, drzewo bez konarów’). Nazwa osady brzmiała w XV wieku *Śniatka* (czego dowodzą zapisy: *Sznychka* z 1417 roku, *Sznychka* z lat 1470–1480, *Śniatka* z 1578 roku). Pierwszy zapis nazwy po zmianie brzmienia pochodzi z roku 1839 roku i jest konsekwencją wtórnego skojarzenia z apelatywem *śniady*;

Cudzynowice (*cudzy*) – nazwa wsi, toponim patronimiczny (sufiks *-owice*), którego podstawą był staropolski antroponim *Cudzyn* znany jeszcze w XIV wieku (por. *Cudzyn de Piscorowicz* w 1388 roku). Kiedy nazwa osobowa wyszła z użycia, pierwotne brzmienie *Cudzynowice* utraciło swoją motywację i wystąpiły wtórne skojarzenia z apelatywem *cudzy*. Nową formę zapisano już w XV wieku jako *Cudzynowice*;

4) czasowniki:

Oblegór (*oblegać*) – nazwa wsi, toponim dzierżawczy równy nazwie osobowej, od staropolskiej nazwy osobowej *Objęgor* (por. *Objęstaw*). W XV wieku brzmiała *Objęgor*, co poświadcza zapis *Obyęgor* z 1508 roku. Od XIX wieku etymologia ludowa wywołała zmianę na *Oblegór*, co było wynikiem wtórnego skojarzenia z apelatywem *oblegać*, por. *oblegać* (*otaczać*) góry;

Skarżysko (*skarżyć*) – nazwa miasta, dzierżawcza, pochodząca od nazwy osobowej *Karszyc* (utworzonej patronimicznym sufiksem *-ic/-yc* od *Karsz*). Początkowo brzmiała *Karszycsko*, co z biegiem czasu uproszczono na *Karszycsko*. Na dalsze losy nazwy miało wpływ często używane w mowie codziennej wyrażenie przyimkowe z *Karszyc* (*skarżyc* (przyimek po ubezdźwięcznieniu brzmiał *s*). Na tym etapie zapewne wystąpiło wtórne skojarzenie z czasownikiem *skarżyć* (czemu sprzyjało wyodrębnienie rzekomego formantu *-isko*, znanego z innych nazw miejscowych). Nowe brzmienie przyjęło się w ciągu XVI i XVII wieku.

B. Toponimy, które nie zmieniły brzmienia na skutek procesów etymologii ludowej:

Itza (jej Łza) – nazwa miasta, toponim topograficzny, charakteryzujący teren podmokły, nadrzeczny i łąkowy, pochodzi od dwuczłonowego wyrażenia *iz Łza*, złożonego z podstawy *Ł-//ług-, łuz-* (por. *Łuzna, Kaługa, kałuz*) oraz nieznanego już dzisiaj przedrostka *iz* (staropolskie *izbawić* > *wybawić*). Dzisiejsza postać powstała w wyniku uzasadnionego fonetycznie uproszczenia grupy spółgłoskowej: *IzŁza* > *Itza* (Rospond 1988, s. 113; *Legendy...* 1988), które nie ma związku z etymologią ludową. Niejasne brzmienie nazwy tak jednak intrygowało mieszkańców, że wymyślili piękną legendę o płaczącej rzekwie za utraconym kochankiem Odostławie. Rzekomo to od wylewanych przez nią potoków, zamek i osadę zaczęto więc nazywać *Jełza* (= *jej Łza*);

Kostomłoty (kości młócić) – nazwa wsi, toponim rodowy, oparty na nazwie osobowej, jakiej wspólnie używali członkowie rodu lub jaką ich wszystkich określano. Typową formalną cechą takich nazw rodowych jest przybieranie postaci mianownika liczby mnogiej. W funkcji nazwy osobowej wystąpiło dawne przezwisko *Kostomłot*, pochodzące od zabarwionego ekspresywnie apelatywu *kostomłot* 'ciężki a do niczego, głupiec, zawalidroga', co nie przeczyłoby stereotypowi spokojnego Słowianina (D. Kopertowska), albo *kostomłot* 'osoba młóca, mieląca kości' (S. Rospond). W związku z tym drugim znaczeniem nazwę można interpretować także jako kulturową lub służebną. Znana w okolicy i narzucająca się użytkownikom języka tradycyjna skojarzeniowa etymologia ludowa wiąże nazwę osady wyłącznie z ekspresywnym określeniem ludzi bitnych, silnie bijących, czyli „młócających kości”;

Małogoszcz (mało 'krótko' gościć) – nazwa wsi, niegdyś miasta, dzierzawcza, od staropolskiego

imięcia *Małogost*, a w myśl etymologii ludowej nazwana tak, ponieważ przejeżdżający tamtędy bogaci kupcy pośpiesznie – ze względu na grasujące bandy zbójckie – napoili w leśnym strumieniu zmęczone konie, czyli w tej okolicy *mało, krótko gościli*;

Mirocice (mir 'pokój') – nazwa wsi, toponim patronimiczny, utworzony od staropolskiej nazwy osobowej *Mirola*. Według znanych w regionie legend pochodzi od staropolskiego *mir* 'pokój' (chłop Bartłomiej, doprowadził tutaj do pogodzenia się zwaśnionych właścicieli pobliskich osad, którzy wspólnie pokonali bandę zbójców grasujących w okolicach Łysej Góry);

Mosty (most) – nazwa wsi nad Nidą, toponim kulturowy. Według podania nazwana tak dlatego, że tutaj zawałił się drewniany most, kiedy przejeżdżała po nim ciężka karetą wyładowana skarbami królowej Bony, przechowywanymi dotychczas w chęcińskim zamku;

Ostrowiec Świętokrzyski (ostro jeźdź!) – nazwa miasta, toponim topograficzny określający położenie osady, wywodzący się od staropolskiego apelatywu *ostrowiec* 'mała wyspa'. Natomiast w etymologii ludowej tłumaczony jest jako pochodny od zdania rozkazującego *ostro jeźdź!* (legenda głosi, że podróżni, którzy przejeżdżali przez rozlewiska rzeki Kamiennej, poganiiali swoich woźniców okrzykiem: „*Ostro jeźdź!*”, bojąc się, aby wozy nie stały się łupem rozbójników. Rdzeń *ostr-* wydzielany dzisiaj w wyrazach *ostrowiec, ostrów* 'wyspa' na zasadzie skojarzenia fonetycznego jest tutaj włączany do zupełnie innej rodziny (*ostry, ostrość*);

Radoszyce (radość) – nazwa wsi, patronimiczna, od nazwy osobowej *Radosz*, ale według etymologii ludowej powstała dla upamiętnienia radosnego wydarzenia: w tej okolicy karawana bogatych kupców spotkała drużynę syna Bolesława Krzywoustego – Kazimierza Sprawiedliwego, która rozprawiła się ze zbójcami;

Sandomierz (*San domierza, zmierza do Wisły*) – nazwa miasta, toponim dzierzawczy, utworzony od niegdyś popularnego imienia *Sądomir, Sądomier*. Zapisy już w kronice Galla (Sandomir, z 1093 roku), później w roku 1136 w postaci Zandomir. Ówczesne chwiejne normy ortograficzne oraz utrwalona w nazwie historyczna wymowa samogłoski nosowej, zapisanej połączeniem *-an-* spowodowała liczne nieporozumienia i zapoczątkowała ludową etymologię o długiej tradycji, a opartą na pseudonaukowym wydzieleniu elementów *San-do-mierz*, por. Onufry Kopczyński w XVIII wieku fantazjował następująco: „*Sandomierz ma trzy źródła wyraźne: pierwszy San, drugi do, trzeci mierzyć, czyli dążyć, czwarty domyślny Wisła, bo to miasto Sandomierz zbudowane jest niedaleko tego miejsca, gdzie San do Wisły zmierza*” (*Ludzie...* 1958, s. 183);

Secemin (*Secę miń!*) – nazwa wsi, toponim dzierzawczy od staropolskiego imienia *Sycymir*. Podanie ludowe głosi, że grasowały tutaj zbójckie bandy i często przestrzegano podróżujących: „*Aby tylko rzekę Secę miń, a ujdiesz z życiem*”;

Solec (*Solemir, solce* ‘słońce’) – nazwa wsi, dawniej miasta, toponim topograficzny, nazywający solne źródła, znajdujące się w okolicy, albo kulturowy (od handlu solą). W legendach zaś wywodzony od imienia księcia Solemira, który dla pięknej wiślańskiej syreny zbudował bogaty pałac z ogrodami, albo od zamku błyszczącego w promieniach zorzy jak *solce*, czyli rzekomo po staropolsku *stońce*;

Szydłów (*Szydło*) – nazwa wsi, toponim dzierzawczy od staropolskiej nazwy osobowej *Szydło*. Etymologia ludowa konkretyzuje owego Szydło

jako herszta bandy zbójckiej, który podobno okazał skruczę biskupowi i za zrabowane bogactwa wybudował w pobliżu swojej pieczary osadę, w której zamieszkał, porzucając zbrodniczy proceder;

Świślina (*Świślina*) – nazwa wsi, toponim wtórny, od rzeki Świśliny, natomiast w etymologii ludowej powstały od imienia córki rycerza Świśluna – Świśliny, wiernej swemu ukochanemu, ubogiemu Jankowi;

Tumlin (*tu młyn*) – nazwa wsi, toponim dzierzawczy, prawdopodobnie od nazwy osobowej *Tumlin, Tomlin* lub *Tomel*, por. *Tomisław, Tomala, Tomla*. Mieszkańcy Tumlina wyjaśniają pochodzenie nazwy swojej wsi, tłumacząc, że był kiedyś „*tu młyn*”;

Wygnanów (*wygnąć*) – nazwa wsi, toponim dwuznaczny: kulturowy lub dzierzawczy. Regionalne opowieści głoszą, iż tędy grupa bogatych kupców uciekała przed zbójami.

Wzajemne związki etymologii ludowej (nie naukowej, potocznej) z etymologią naukową w toponimach świętokrzyskich są niezwykle interesujące, chociaż skomplikowane i nie zawsze możliwe do jednoznacznego opisu. Etymologię ludową należy jednak uwzględniać we wszechstronnych naukowych badaniach etymologicznych, gdyż niektóre regionalne toponimy przybrały postać graficzną i fonetyczną odbiegającą w znacznym stopniu od swego etymonu właśnie pod wpływem naiwnej interpretacji etymologicznej. Znajomość wszelkich mechanizmów etymologicznych w ludowych interpretacjach nazwy miejscowej bardzo pomaga w rozwikłaniu prawdziwej genezy wyrazu.

Bibliografia

KAMIŃSKA, M., 1964-1965. *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*. Cz. I-II. Wrocław.

KOPERTOWSKA, D., 1984. *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego*. Kraków.

KOPERTOWSKA, D., 1993. *Nazewnictwo osobowe i miejscowe świętokrzyskich legend*. In: Red. M. BOLIK. *Onomastyka literacka*. Olsztyn.

Legendy świętokrzyskie. 1988. Zebrał i opracował J. STANKIEWICZ. Kraków.

Ludzie Oświecenia o języku i stylu. 1958. T. II. Warszawa.

ROSPOND, S., 1988. *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*. Wrocław.

RYMUT, K., 1987. *Nazwy miast Polski*. Wrocław.

Elżbieta Michow

Jano Kochanovskio Šventojo kryžiaus akademija
Kielcouse

Lenkų filologijos institutas

LIAUDIES ETIMOLOGIJA ŠVENTOJO KRYŽIAUS TOPONIMUOSE

Santrauka

Straipsnyje pateikiama keliolika Šventojo Kryžiaus toponimų, kuriuos yra paveikusi liaudies etimologija. Pirmąją grupę sudaro vietovių pavadinimai, kurie, veikiami liaudies etimologijos procesų, visiems laikams pakeitė grafinį ir fonetinį pavidalą. Daugiausia tai Šventojo Kryžiaus kaimų pavadinimai, nors yra ir keletas didesnių miestelių pavadinimų. Svarbiausioji vietovardžio skambėjimo ir rašybos pakitimo priežastis – nutrūkę saitai su vardo pagrindu (dažniausiai tai senieji lenkų asmenvardžiai: Czatosz, Pacon, Pasturz, Żęda ir kt.), ir laikui bėgant tai sukėlė daug klaidingų garsinių asociacijų, susidarė antrinių jungčių su visuotinai paplitusiais žodžiais (pvz., su daiktavardžiu, būvardžiu, skaitvardžiu, veiksmažodžiu). Kartais liaudies etimologizacijos procesai papildomai susiję su tarmineis reiškiniiais: mozūrų tarmės poveikiu, priebalsių grupės susiliejimu, balsių kaita ir pan. Kitą grupę sudaro vietovardžiai, kurie nepakitę nei fonetiškai, nei grafiškai, tačiau dėl etimologinio ir fonetinio neįprastumo regiono gyventojams juos imta aiškinti literatūriniėmis priemonėmis (regioninės legendos, pasakėčios, liaudies pasakojimai).

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: kalbotyra, onomastika, toponimai, mokslinė etimologija, liaudies etimologija.

Elżbieta Michow

Holy Cross Academy n. a. Jan Kochanowski in Kielce
Institute of Polish Philology

FOLK ETYMOLOGY OF HOLY CROSS TOPONYMS

Summary

The article presents some toponyms of Holy Cross, which are under influence of folk etymology. The first group consists of place names, which have undergone some graphic and phonetic changes under the influence of etymology processes. Although in most cases it happened with the names of Holy Cross villages, there are also some names of bigger towns. The main reason of toponymic changes in written and spoken language is the broken relation with the base of a toponym (in most cases they are old Polish names such as Czatosz, Pacon, Pasturz, Żęda, etc.). Finally, it has aroused many wrong sound associations and as a result, secondary combinations with generally accepted words have been formed (e.g. with a noun, adjective, numeral and verb). Sometimes processes of folk etymology are related with dialectal phenomena: impact of Mazur dialect, merger of consonant group, change of vowels, etc. The other group is comprised of toponyms, which have not undergone phonetic or graphic changes but because of etymological and phonetic unconventionality to local people, the changes were explained with the help of literature (regional legends, fables, folk narrations).

KEY WORDS: linguistics, onomastics, toponyms, scientific etymology, folk etymology.